

EEN PISIDILOGISCHE EXCURSIE LANGS DE GEER(JEKER) IN BELGIË

door

J.G.J. Kuiper

Op 30 september 1942 verzamelde Leo Venmans mollusken in aanspoelsel van de Jeker bij Maastricht. Daaronder waren honderden schelpen van *Pisidium*, voor het merendeel losse kleppen. Hij zond ze mij ter determinatie toe. Het materiaal bleek uit niet minder dan twaalf soorten te bestaan. Hiervan waren *P. amnicum*, *P. casertanum*, *P. nitidum*, *P. personatum* en *P. subtruncatum* relatief talrijk. *Pisidium henslowanum*, *P. hibernicum*, *P. milium*, *P. moitessierianum*, *P. obtusale* en *P. supinum* waren elk met één tot drie losse kleppen vertegenwoordigd. De grote verrassing was de vondst van *P. tenuilineatum* met één doosje en 19 kleppen. Van deze laatste zijn zes kleppen onder no. K1813 ingeschreven in de collectie van het Zoölogisch Museum Amsterdam. De rest is nu vermoedelijk in de Venmans-verzameling in het Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden. Venmans vertelde mij indertijd, dat de Jeker ter plaatse vervuild was door afvalwater van Maastricht. Vandaar de vele losse kleppen. Van toen af is bij mij de illusie gegroeid, dat de Jeker, die in Waals België Geer heet, stroomopwaarts van Maastricht een rijke *Pisidium*-fauna zou kunnen bezitten en dat daar de zeldzame voor vervuiling gevoelige *P. tenuilineatum* nog levend zou voorkomen. Eerst 56 jaar na Venmans' vondst nam ik het besluit de proef op de som te nemen. Ik schreef erover naar mevrouw Rose Sablon, medewerkster van dr. J. van Goethem, hoofd van de afdeling Invertebraten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel. Zij liet mij direct weten van de partij te willen zijn met terreinwagen plus chauffeur en vergezeld door de technische assistent, de heer Barette. Zij zorgde ook voor gedetailleerde kaarten van de hemelsbreed ongeveer 40 km lange beek. Dat mijn verwachtingen hoog gespannen waren, blijkt wel uit mijn werkplan om van de bron af op tien punten langs de beek telkens minstens honderd *Pisidium*'s te verzamelen, zodat de gezochte *P. tenuilineatum* ons niet zou kunnen ontgaan.

De veelbelovende dag was vastgesteld op maandag 23 maart 1998. Wij troffen elkaar in Tongeren en besloten de Geer stroomopwaarts te volgen van de Belgisch-Nederlandse grens af. Bij het kasteel Neerkanne daalden wij af naar de met prikkeldraad omgeven weiden, waar kronkelend de Geer langs stroomt. De meegebrachte rubberlaarzen bleken geen overbodige luxe te zijn, de beekoever was steil en glibberig. De toestand was bedroevend. Het water was troebel en zwart, ondoorzichtig. Er was geen vegetatie. Het was moeilijk enig slib van de bodem af te schrapen. Er lagen veel grote stenen, aldaar neergelegd om afkalving van de oevers van deze meanderende beek tegen te gaan. Een troosteloze toestand. Geen enkele mollusk, slechts een gebleekte klep van *P. casertanum*. Wij reden toen langs de beek stroomopwaarts en stopten telkens wanneer de weg en de beek elkaar kruisten of raakten: Eben-Emael (waar de beek langs een natuurreservaat stroomt), Wonck, Bassenge, Boirs-Once, enzovoort.

Steeds hetzelfde grauwwarte, ondoorzichtige water zonder plantengroei, zonder mollusken of ander dierlijk leven. Wij besloten een stuk over te slaan en via Tongeren naar Waremmen te rijden, om van daar af de Geer stroomopwaarts te volgen tot de bron toe: Waremmen-Longchamps, Hollogne-sur-Geer, Geer, Lens-St. Gervais en Abolens, het brongebied. Bij Geer, ten westen van het weeshuis St. Joseph, enkele honderden meters stroomafwaarts van het brongebied, is de beek bij de duiker onder de weg hoogstens anderhalve meter breed. Weer grauwwart water, geen plantengroei, geen molluskenleven. Tenslotte zochten wij de bron op bij het gehucht Abolens. De bron is niet scherp gemarkeerd. Op de kaart staat 'Sces', dus meervoud. Er is een drassige weide, met schrikdraad afgezet. Daarbinnen dicht met grassen en wat waterviolier begroeide greppels met zwak vloeiend water, vermoedelijk kwelwater. Men zou hier van helokrene kunnen spreken. Er is nauwelijks slibvorming. Op de harde bodem vonden wij met moeite één levend mosseltje. Het bleek tot *P. personatum* te behoren, de enige levende *Pisidium*-vondst van de hele excursie!

In het gebied van de bronbeekjes werden nog enkele levende exemplaren van *Radix ovata* (KBIN reg. 12496) en *Galba truncatula* (KBIN reg. 12543) verzameld.

De oorzaak van dit negatieve verzamelresultaat is niet ver te zoeken. Op veel plaatsen monden afvoerbuizen van huizen in de beek uit, blijkbaar ook tot vlakbij de bron. De Geer-Jeker is een vies open riool geworden. Een bijkomstige vraag is, hoe lang deze toestand al duurt. Uit de databank van het KBIN (reg. 8223) blijkt, dat nog in 1962 minstens tien soorten mollusken in de Jeker bij Neerkanne verzameld werden, waaronder *Sphaeriidae* en zelfs enkele soorten najaden (*Unio tumidus*, *U. crassus*, *Anodonta cygnea*) wat er op wijst dat er toen ook vissen in deze beek leefden. En nog in 1988 (KBIN reg. 11756) werden in de Jeker bij Kanne *Bithynia*, *Lymnaea* en *Acroloxus* waargenomen. De huidige extreme vervuiling van de Jeker-Geer zou dus vooral een ontwikkeling van het laatste decennium zijn.

De landschappelijk aantrekkelijke streek zou er zeker op winnen als deze natuurlijke beek weer helder water zou bevatten met dierenleven erin en met frisgroene planten, stellig ook tot vreugde en voordeel van de omwonenden. Een utopie? Ik geloof van niet, maar er zullen wel, op zijn minst om redenen van hygiëne en volksgezondheid, ingrijpende bestuurlijke besluiten genomen moeten worden, gepaard met technische maatregelen en gevolgd door een voortdurende controle op naleving der voorschriften.

Summary

In 1942 Venmans collected several *Pisidium* species in the river Jeker near Maastricht. Among these were several *P. tenuilineatum*. Recently the river Jeker on the Belgium side (there called 'Geer') was sampled with negative results: apart from 1 specimen of *P. personatum*, no *Pisidiums* were found. The Geer nowadays is a very polluted river.